

Mršević Z., (2015) **Ambijent roditeljske porodice LGBT dece. 81 – 100.**
Ambience of parental families of the LGBT children.

Ed., Isidora Jarić, U: Politike roditeljstva: iskustva, diskursi i institucionalne prakse
Filozofski fakultet, Univerziteta u Beogradu.

ISBN 978-86-88803-94-6 (FF)

COBISS.SR-ID 214341388

Dr Zorica Mršević
Institut društvenih nauka, Beograd
zmrsevic@idn.org.rs

Ambijent roditeljske porodice LGBTdece¹

Različiti porodični modeli režima normalizacije LGBT dece od strane roditelja i drugih bliskih srodnika najčešće su u Srbiji rigidno normativnog tipa, mnogo ređe fleksibilno normalizujući. Prilikom suočavanja sa neheteroseksualnom orijentacijom svoje dece, roditelji u „procesu proizvodnje tela“ ne retko pribegavaju i ekstremima u vidu raznih pa i violentnih pritisaka, odbacivanja, pretnji, prinudnog lečenja, i raznih drugih vidova nasilja koji idu od jednokratnog kažnjavanja do izbacivanja iz roditeljskog doma. Patrijarhalni model dominacije i subordinacije, prisilna heteroseksualnost, needukovanost i homofobični društveni ambijent identifikovani su kao glavni uzroci problema roditeljskog obacivanja svoje LGBT dece, odnosno roditeljskog pribegavanja rigidno normativnm tipu prinudne „normalizacije“. Fleksibilno normalizujući režimi kao suprotna roditeljska opcija, idu od manje ili više pasivnog ignorisanja, različitih vidova prihvatanja, sve do aktivne zaštitničke uloge kao najpoželjnije.

Ključne reči: LGBT deca i mladi, očevi, majke, drugi članovi porodice, homofobija, needukovanost roditeljske grupe samopomoći, skloništa, formiranje identiteta

Uvod

Roditelji i ostali odrasli članovi porodica LGBT dece i omladine u Srbiji (ali ne samo u Srbiji) po saznanju o njihovoj seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu ne retko pribegavaju nasilnim metodama ”prevaspitanja” nastojeći na taj način održati koncept koji Edrijen Rič (Rič, 2002: 23), naziva prinudnom heteroseksualnošću uz pomoć postupaka koje Džudit Batler definiše kao „rigidne režime normalizacije“ (Batler, 2012: 89). Oni se kreću od ograničavanja slobode kretanja, uskraćivanja druženja, sportskih aktivnosti i sličnih kazni, preko raznih

---

¹ Ovaj tekst je nastao kao deo projekta: Društvene transformacije u procesu evropskih integracija - multidisciplinarni pristup, na kome je autorka angažovana a koji je finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj u periodu 2011-4, br. III 47010.

vidova psihičkih pritisaka, prinudnog "lečenja", do fizičkog nasilja i izbacivanja iz roditeljskog doma. U strahu od takve reakcije roditelja koja je očekivana jer je u skladu sa „društvenom politikom heteroseksualne hegemonije“ (Vučaj, 2009: 9), LGBT deca pribegavaju raznim strategijama kamufliranja svoje seksualnosti i identiteta (Tanjug, 2012: 02.10) jer je čoveku najvredniji njegov vlastiti opstanak (Eyudi, 2012: 8). Kao i kod svih drugih vidova porodičnih odnosa, pa i porodičnog nasilja, i u odnosu porodičnog okruženja prema LGBT deci i mladima, postoje značajne sličnosti, ne samo u regionu, već i internacionalno, pa se analiza pojava i tendencija u primarnim porodicama LGBT dece i mladih ne zadržava samo na Srbiji.

Režim normalnosti poznaje dva ključna mehanizma subjektifikacije, rigidnu normativnost i fleksibilnu normalizaciju. Odbacivanje LGBT dece od strane njihovih roditelja deo je rigidne normativnosti koja podrazumeva socijalno isključivanje ili diskvalifikaciju određenih životnih stilova, rodova ili tela na način da se može misliti o njima jedino kao o devijantnim, patološkim, kriminalnim ili potpuno neshvatljivim unutar hegemonijskih konceptualnih paradigmi (Batler, 2012: 89). Obuhvata višestruke oblike diskriminacije, isključivanja, nasilja ili nepravdi koji se mogu vršiti nad onima koji se ne uklapaju u heteroseksulnu matricu koja je još uvek dominantan obrazac u mnogim društvima, jer istorijske, društvene i kulturne potrebe po pravilu aktivno proizvode telo kao telo određeno tipa (Gros, 2005:11).

Rigidna binarna rodna podela konstruiše normativni okvir u koji se svi, nezbežno i bez izuzetka, moraju uklopiti ili otpasti kao odbačeni. Iako je najčešće prisutan arument biološke determinisanosti, nije biologija ono što potčinjava, nego je društveni sistem, ono što daje značenje biologiji (Gros, 2009: 40). Na sreću, rod i seksualnost nisu regulisani samo takvim normativnim uključivanjem i isključivanjem, već i prisustvom određenog razumevanja, tolerancije, fleksibilnošću i slobodnog odlučivanja (Kalender, 2013: 193). Savremeno društvo nudi podržavanje preuzimanja samostalne odgovornosti za sopstveni život i njegovo usmerenje u skladu sa principom fleksibilnosti. Različiti režimi normalnosti dakle, postojeći istovremeno i paralelno, otvaraju mogućnost da različite, delom i međusobno konfliktne logike subjektifikacije mogu delovati u isto vreme ili čak na istom subjektu. (Kalender, 2013: 194), npr. odbacivanje LGBT deteta od strane roditelja u okviru rigidne normativnosti može se promeniti u prihvatanje i podršku u okviru novoprihvaćene fleksibilne normalizacije.

Društveni ambijent

Okvir za lične izbore ponašanja roditelja LGBT dece međutim, je društven i nije derterminisan samo lično motivacionim faktorima i eventualnim promenama, nezavisno od sredine. Društvo u Srbiji je i dalje veoma homofobično, a nasilje prema gejevima i lezbejkama i dalje veoma prisutno, o čemu se jasni podaci nalaze kako u nalazima LGBT nevladinih organizacija, tako i u državnim dokumentima, i izveštajima nezavisnih tela.. Egzistencija LGBT osoba je i dalje u značajnoj meri društveno nevidljiva, opterećena izolacijom i strahom, neprihvaćena (Vučaj, 2009: 33). Lezbejke, gej, biseksualna, trans i interseks (LGBTI) deca su često žrtve maltretiranja i nasilja i kod svojih kuća, u školama i putem društvenih medija. Ovo ima ozbiljne posledice na njihovu dobrobit, a sprečava otvorenosti u pogledu njihovog ličnog identiteta (*Strategija*, 2013: 41). Najveća socijalna distanca od svih osam diskriminiranih grupa u Srbiji² je upravo identifikovana prema LGBT populaciji. (*Izveštaj*, 2013: 35). U Srbiji, LGBT osobe su još uvek izložene svakodnevnoj diskriminaciji, napadima, uvredama i govoru mržnje (*Izveštaj*, 2014: 89). LGBT osobe su u najgoroj poziciji u odnosu na ostale društvene grupe a o njima ispitanici čak i ne pričaju sa prijateljima (42%), U Redovnom godišnjem izveštaju Poverenice za zaštitu ravnopravnosti naglašava se da postoje značajne predispozicije da se diskriminacija ostvaruje prema LGBT osobama, a građani Srbije su u velikoj meri homofobični, verski netolerantni i ksenofobični, pa tako 80% građana ne želi LGBT osobe u svojoj porodici. (*Izveštaj*, 2014: 27, 28).

U upozorenju te nezavisne službe od 14. septembra 2012, izražena je velika zabrinutost zbog postojanja sve brojnijih pretnji, govora mržnje i nasilja nad LGBT populacijom. Otvorenim pretnjama i nasiljem stvara se atmosfera straha i podstiče netrpeljivost, mržnja i neprijateljstvo prema LGBT osobama, pri čemu zabrinjava količina mržnje, netrpeljivosti i nasilja nad jednom manjinskom grupom, našim sopstvenim sugrađanima i sugrađankama, (*Izveštaj*, 2013: 96 - 97). Povrh toga, i sama ta nezavisna služba izložena je javnim napadima zbog svojih pojedinih mišljenja i preporuke u kojima se ukazuje na diskriminaciju posebno LGBT populacije, što izaziva žestoku negativnu reakciju ekstremnih desničarskih organizacija

---

² Osobe sa fizičkim invaliditetom, Osobe sa mentalnim invaliditetm, Starije osobe, Žene, Siromašni ljudi, LGBT osobe, Verske manjine, Izbeglice, Azilanti, Stranci, Oboleli od HIVa

i pojedinaca, što rezultira iznošenjem neistina i raznovrsnim organizovanim napadima na Poverenika, u cilju narušavanja ugleda, autoriteta i kredibiliteta tog nezavisnog organa (*Izveštaj*, 2013: 7). Interesantno je i da su građani skloni da diskriminišu određene grupe (LGBT, verske manjine, strance) ali to čak i ne percipiraju kao diskriminaciju, već kao normalno i prihvatljivo ponašanje. Ovi rezultati ukazuju na nedostatak elementarne svesti građana o diskriminaciji, odnosno o tome da su njihovi stavovi i ponašanje diskriminatorni. To je najuočljivije u odnosu na LGBT populaciju (*Izveštaj*, 2013: 45) povećana i vidljivost negativnog društvenog stava prema LGBT osoba, homofobije, netolerancije, diskriminacije i nasilja kojem su svakodnevno izloženi (*Izveštaj*, 2013: 51). Rezultati tih istraživanja mogu da se ilustruju autentničnim izjavama:

"Da je moje dete gej, ja bih ga ubio/ubila" (Tanjug, 2012: 02.10), „Sama si izabrala svoju smrt“, „Najbolje je da ćutiš o tome“ (Vučaj, 2009: 75 i 78), "Bolestan si", "nema ti više izlaska iz kuće", "Ako se ne promeniš, svi mostovi u Beogradu su tvoji", samo su neke od rečenica koje su roditelji iz Beograda izgovorili kada su im deca priznala da su gej (Pašić, 2012: 30.11).

Mnoga LGBTI deca doživljavaju predrasude i nasilje u okviru svojih porodica. Odbacivanje od strane roditeljske porodice u situaciji velike nezaposlenosti i ekonomske krize za mlade LGBT osobe predstavlja direktan put u beskućništvo, prostituciju, kriminal, drogu, jer su oblici kulturne i ekonomske opresije često nerazmrsivo povezani (Kalender, 2013: 194). Na to se nadovezuje vršnjačko nasilje u školi jer ih vršnjaci zbog odudaranja od „normale“, žigošu, izlažu podsmehu, uvredama, vršnjačkom nasilju. Ukratko, kada mladi ljudi odstupe od seksualnih ili rodničkih normi, ostaju sami³, ostavljeni su na milost i nemilost „strejt“ svetovima – porodici, školi, sportu (Hekma, 2013:154). Prihvatanje LGBTI dece je i dalje teško za mnoge roditelje i druge članove porodice na šta ukazuje istraživanje Fundamental Rights Agency po kome 35% mladih LGBT nije bilo otvoreno o tome u okviru svoje porodice (*Statement*, 2014: 2)

. Kada LGBTI omladina ne može da se osloni na podršku svoje porodice, rezultat može biti dugoročna marginalizacija sa plaćanjem visoke cene u pogledu individualnog zdravlja i dobrobiti (Muižnieks, 2014:1). U dve od deset porodica u Srbiji homoseksualno dete doživi nasilje, uz pretnje izbacivanjem (čak i ubistvom), da „ne brukaju porodicu“, u šest ih ubeđuju

---

³ „Ljubav koja nas približava ženama podrazumeva nove zakone koji su u suprotnosti sa dosadašnjim zakonima... u odnosu na posao, porodicu, našu decu, građanske slobode“. (Rič, 2002: 15)

da nisu normalni i da treba da se leče, samo u jednoj od deset porodica prihvataju takvo dete, ili ignorišu detetovu seksualnu orijentaciju (što može da potraje i doživotno) (Pašić, 2012: 30.11). Slična je situacija i u regionu, npr. u BiH, prema rezultatima istraživanja, našavši se u situaciji da saznaju da je njihovo dete homoseksualna osoba, 70,4% građana bi pokušali vlastito dete uveriti da je pogrešno biti homoseksualan, a manji deo (13,2%) bi prihvatio ili pružio podršku vlastitom detetu u ovoj situaciji (Isović, 2014: 13.07)⁴.

Metod

Početne hipoteze o postojanju znatnog nivoa odbacivanja LGBT dece u njihovim roditeljskim porodicama, kao i viđenje da se uzroci te pojave nalaze u visoko nivou homofobičnosti prisutnom u javnom diskursu, kombinovani sa neobaveštenošću roditelja, oslanjaju se na višedecenijski sakupljan obiman materijala koji autorka poseduje u oblasti položaja formiranja LGBT identiteta. Istraživački podaci koji dokumentuju društvenu situaciju LGBT osoba i visok nivo društvene homofobičnosti koji su navedeni u ovom tekstu, dolaze iz najnovijih, redovnih ili posebnih izveštaja nezavisnih tela, Povenice za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitnika građana. Privatni, unutarporodični odnosiroditelja i njihovih LGBT dece dokumentovani su javno objavljenim podacima grupa za LGBT prava koji su objavljeni u medijima ili na veb portalima. Oni uglavnom sadrže autentične izjave roditelja i njihovih LGBT dece, statističke podatke i procene tendencija. Oni potiču iz dokumentacija grupa za LGBT prava iz Srbije, BiH i Hrvatske⁵, PFLEG grupe za podršku roditeljima LGBT dece, kao i autorkinog višegodišnjeg prikupljanja sećanja LGBT odraslih na njihovo detinjstvo i *coming out*.

Ne/prihvaćenost dece - pripadnika LGBT od strane roditelja i bliskih srodnika

26-godišnju Riječanku Anu Dragičević su roditelji zbog njene seksualne orijentacije sa 16 godina dali na prinudno bolničko lečenje u Psihijatrijskoj bolnici Lopača. Potresno životno iskustvo i lično svedočanstvo Ane Dragičević, kroz film »Četvrti majmun« prikazano je u udarnom terminu HTV-a. (Savić i Frank, 2013: 29.09)⁶.

---

⁴ Roditelji formiraju svoj stav u ambijentu u kome 34,5% građana u BiH navode da im je prihvatljivo da im homoseksualna osoba bude komšija, šef ili kolega na poslu, kao i blizak prijatelj, ali 42,2% građana imaju suprotan stav o ovom pitanju, odnosno socijalnu distancu prema homoseksualnim osobama.

⁵ Labris, SPY, Gejten, Gejstrejt Alijanse, Sarajevskog otvorenog centra, Gej u obitelji

⁶ "Moj otac mi je rekao: „A ti, Ana, voliš cure, a? Iako dobro znaš da je to bolesno i nastrano. I da toga u ovoj kući neće biti. Završila sam u Lopači, a tamo mi nije bilo mesto. Grozno je što su mi roditelji napravili. Mislili su i misle da je to bolest koja se može izlečiti. Roditelji su znali da me tamo muče, vežu, izoliraju, a sve kao da bi

Autentična priča Ane Dragičević otvara pitanje diferenciranja uloga očeva od uloga majki LGBTI dece. Iskustva i životne priče ukazuju na povećanu rigidnost očeva, koji u patrijarhalnom ambijentu prilikom suočenja sa homoseksualnošću svoje dece pribegavaju ulozi zaštitnika porodične časti, imena, i reputacije, vršeći do drastičnih ekstrema uloge koja im je dodeljena patrijarhatom⁷. To čine i poneki očevi koji se pre toga nisu tako ponašali, ali za koje je otkriće homoseksualnosti njihove dece predstavljao okidač za donošenje odluke da preuzmu poziciju „glavnokomandujućeg“ u porodici. To konkretno znači, glavnog vaspitača i imatelja jedine istine o tome šta je moralno, normalno, prihvatljivo, zdravo a šta nije. Nasilnost svake vrste, psihičkog i fizičkog tipa javlja se kao jedan od instrumenata realizacije takve očinske uloge (Vučaj, 2009: 61). Suština takvog ponašanja nije u dobrobiti i odbrani interesa pojedinca, već u očuvanju patrijarhalne društvene kontrole (Hoagland, 1990: 68)

„Kada mi je sin saopštio da je gej moja prva misao bila je da je bolestan i da ga treba lečiti. Zatvorio sam ga u kuću 15 dana u kuću i nisam mu dao nigde da izlazi, mislio samo da je važno da još uvek nije imao seks. Otišao sam kod psihijatra i insistirao da ga leči, a on je odbio. Došao sam svesti kad mi je psihijatar rekao da je homoseksualnost sa liste bolesti skinuta pre više od 20 godina. Sledeća rečenica je bila - ako hoćete da vam se dete ubije, nastavite tako" (Pašić, 2012: 30.11).

Majke su takvom patrijarhalnom ambijentu često i same nemoćne i/ili zastrašene nasilničkim ponašanjem svojih muževa, očeva svoje dece, neretko od njih okrivljene da su svojom popustljivošću same najviše „krive“ što su deca „takva“. Neke majke su ponekada, kao deo tog istog patrijarhata, ubeđene da očevi imaju prava da igraju gorepomenute uloge, donose odluke o kažnjavanju, „lečenju“, izbacivanju iz kuće i sl. LGBT dece, pa ih slede i podržavaju u tome, ili im se barem ne suprotstavljaju. Žene koje još uvek zavise od priznanja i prihvatanja od strane muškarca, veruju da je heteroseksualnost prirodna i žale svoje kćeri lezbejke (Jamie, 1994: 293). Stereotipno „pravilo“ da su samo kompletne porodice najbolje za

---

me »izlečili«. Želim misliti da nisu znali što rade, želim misliti da nisu znali posledice toga što mi čine, iako sam im govorila da me u bolnici muče”

⁷ Društvo očeva odbija i samu mogućnost postojanja lezbejki. Za njih lezbejke su heteroseksualne žene koje mrze muškarce, koje nisu mogle da nađu muškarce, ili je to muškarac u telu heteroseksualne žene, a lebejstvo je samo faza u životu heteroseksualnih žena. (Hoagland, 1990: 4). U Srbiji ipak nisu zabeleženi slučajevi zaštite porodične časti ubistvom LGBT deteta, ali takvi slučajevi postoje i danas u savremenoj Turskoj. Turski LGBT aktivisti naime izveštavaju o slučajevima nedavno izvršenog ubistva sina geja koje su počinili zajedno u dogovoru otac i stric mladića, kao i da se takvi slučajevi dešavaju i među turskim radnicima u Nemačkoj i drugim evropskim zemljama. Ulogu mastermind-a u takvim ubistvima radi zaštite porodične časti često ima detetov deda, očev otac.

razvoj i odrastanje dece, ima svoj izuzetak kada su u pitanju LGBT deca samohranih majki. Naime, samohrane majke⁸, daleko su spremnije na prihvatanje, podršku i zaštitu svoje LGBT dece u poređenju i sa očevima i sa onim majkama koje žive sa očevima svoje dece⁹.

"Bila sam zatečena. Nisam bila šokirana, ni ljuta. Nisam plakala. Samo nisam znala kako da reagujem. Kasnije se pojavila lična tuga što neću imati unuče, a i strah za njegovu bezbednost", priseća se majka dvadesetsedmogodišnjeg gej umetnika iz Beograda". (Pašić, 2012: 30.11) Jedna majka i kćerka lezbejka žive skladno, svesne da su jedna drugoj najveći oslonac. „Nemoj mi dovoditi maloletnicu u kuću – to je bio jedini restriktivan odgovor koji je moja kćerka ikada čula od mene” (Kebo, 2014: 25.10).

Osećaj savezništva sa decom je kod njih mnogo jači i postoji izgrađen od ranije, a osećaj odgovornosti za dobrobit dece je kod njih samostalan, i nije podeljen sa drugim roditeljem. Zato su one slobodnije da se opredele u skladu sa bezuslovnošću svoje majčinske ljubavi, nesputane patrijarhalnim normama od kojih su, kao samohrane majke ionako i one same već uveliko odstupile. Te majke su takođe i zaštita LGBT dece i od drugih srodnika, baba i deda, ponekad –ali ponekada i od braće¹⁰. Ako su u situaciji da samostalno odlučuju, majke su spremnije da prihvate homoseksualnost svoje dece (Popov-Momčinović, 2013: 9)¹¹.

U jednoj porodici, deda je ipak stao je u odbranu svog unuka kojeg je majka izbacila iz kuće jer je javno priznao da je homoseksualac. On je svojoj ćerki poslao pismo u kojem joj je rekao da je on razočaran u nju i da je ona ta koja je osramotila porodicu, a ne njegov unuk.

“Izbaciti Čedu iz kuće samo zato što ti je rekao da je gej je grozota! Roditelj koji se odriče svog deteta je protiv prirode! Jedina inteligentna stvar koju sam od tebe čuo u ovom slučaju jeste da "ti nisi odgajala svog sina da bude gej": Naravno da nisi. On je tako rođen i nije to izabrao baš kao što ne može da izabere ni da bude levak. Naprotiv, ti si izabrala da budeš prepuna predrasuda i nazadna” (Buka, 2013, 03.10).

Postoji i dosta neobaveštenosti, pa porodica spontano organizuje socijalizaciju i prenošenje tradicionalnih osnova podele na normalne i neprirodne (Burdije, 2001: 123).

---

⁸ Bilo da su razvedene od očeva, ili su udovice (ili su očevi nepoznati)

⁹ Bazirano na ličnim iskustima LGBT osoba iz neobjavljene zbirke priča 36 osoba koje je Z Mršević prikupila 2004 godine

¹⁰ Uroš: “Brat se uzdržava da me bije kad god me vidi samo zbog majke, i stalno mi preti da će me ubiti kada jednog dana majke više ne bude, ako se ne popravim i prestanem da budem gej”. (Mršević, 2004, neobjavljena zbirka)

¹¹ Istraživanje “Ko smo mi da sudimo drugima“ pokazuje da, kada je reč o autovanju, žene pokazuju veći senzibilitet.

Roditeljima ni na jednom nivou njihovog formalnog obrazovanja, niko nikada nije rekao da homoseksualnost niti koga povređuje niti ugrožava bilo čija prava (Džagouz, 2007: 32), da se oko 10% ljudi rađa sa manjinskom seksualnom orijentacijom (Šparavalo, 2014: 08.10)¹², da je to urođeno mada ne nasledno, da je irelevantno što se niko ne seća da je u porodicama, ni sa majčine ni sa očeve strane bilo „takvih”, da „to“ takođe nije ni moda, ni kopiranje drugih, da niko ne može ni na silu ali ni iz „fazona“ da bude ni homoseksualan (ni heteroseksualan), da nikakvi javni prizori postojanja gejeva, lezbejki i transrodnih osoba ne mogu da „pokvare“ njihovu heteroseksualnu decu, kao što nikakvo skrivanje da „takvi” uopšte i postoje, neće sprečiti njihovu homoseksualnu decu da budu ono što jesu (Mršević, 2013c: 236). Jedan mladi gej, prinuđen poplavom dezinformacija u javnosti, navodi, kao da se pravda, u svojoj ličnoj ispovesti, da ne želi razvrat na ulicama, ne želi nemoral (Šparavalo, 2014: 08.10):

„Ne želim da šetam go, ne želim da se drogiram pred vašom decom. Želim da volim, želim da živim kao vi i da zasnujem porodicu. Ne tražim ništa drugo do onoga što imate svi vi. Od vas ne tražim ni da me razumete, iako bih to mnogo voleo. Od vas samo tražim da me ne dirate jer sam ovakav rođen.”

Njegove navode potvrđuje i Izveštaj Zašitnika građana o Stanju ljudskih prava LGBT populacije u Srbiji (Zašitnik građana, 2011: 12). Tu treba imati na umu da nije biologija ono što potčinjava nego je društveni sistem, ono što organizuje i daje značenje biologiji (Gros, 2005: 40), i da habitus za potčinjavanje koje zahteva vladavinu nije upisan u prirodu, već mora biti konstruisan pomoću dugog rada socijalizacije (Burdije, 2001: 12). Tu zapravo kultura preuzima sve nepromenljive, učvršćene karakteristike inače pripisane prirodnom poretku (Gros, 2005: 46).

Da bi postali i odrasli kao ravnopravni građani i sa uverenjem da na to imaju pravo, LGBT mladi treba pre svega da budu prihvaćeni, podržani i zaštićeni u svojim primarnim, roditeljskim porodicama. Mnogi roditelji ne prihvataju da je njihova primarna roditeljska dužnost pre svega da zaštite svoju decu od homofobičnog društva i da ih odbacivanjem još više izlažu spoljašnjoj mržnji i čine još ranjivijima. Mnogima od njih je teško da prihvate

---

¹² “Kažu, ima nas 10 odsto na svetu. E, ja sam taj deseti. Skoro svaki deseti je na ovoj planeti rođen tako da ga privlači isti pol. Ti si u tom prirodnom prebrojavanju možda bio deveti. Ili jedanaesti. Možda je malo falilo da budeš na mom mestu. Pogledaj me, zar ti delujem kao neko ko će da muči svoje dete? Zar mi zabranjuješ da budem roditelj samo na osnovu toga što me je priroda svrstala među 10 odsto ljudi koji vole isti pol? Zar misliš da je za napušteno dete zdravije okruženje sirotište ili ulica nego moja i njegova ljubav koju smo spremni da pružimo?”

jednostavnu istinu da je potrebno da se svačiji identitet nesputan strahom, slobodno razvija (Mršević, 2013: 260). Odgovor i razlozi leže u ambijentu u kome se zapravo očekuje da i porodična kultura odbacuje gej i lezbejske živote (Hekma, 2013:155). Roditelji su i sami deo i produkt društvene homofobije, za koju nisu ni dovoljno obučeni, niti opremljeni znanjem da se izbore¹³.

Opasnosti i rizici sa kojima se suočava LGBT populacija

Roditelji LGBT dece dele njihov strah za fizičku bezbednost, posebno ako su njihova deca već doživela slučajevne nasilja, kao što opisuje majka jednog gej mladića:

"Bili su u kafiću. Za njegovog partnera su u tom mestu znali da je gej. Batine su dobili na izlasku iz kafića gde ih je sačekala veća grupa mladića i pretukla ih. Moj sin je dobio takve udarce u glavu da je ostao bez svesti i bio je dan i po u komi. Nije ni znao šta se desilo, kada je došao sebi mislio je da ga je udario automobil. Radili su mu skener glave, imao je podlive i uboje oko mozga. Mesec i po dana bio je na bolovanju. Napad nikada nije prijavljen i niko od napadača nije odgovarao. Moj sin se kasnije fizički oporavio, ali psihički nije jer konstantno živi u strahu". (Pašić, 2012: 30-11)

I LGBT mladi govore o svom strahu od homofobično motivisanog nasilja.

„Pri izlasku iz stana, sklapam kompromise sa samim sobom. Pazim da se ne oblačim baš kako želim, „da ne bih provocirao“. Pazim kako hodam, „da ne bih provocirao“. Držim se na bezbednoj distanci kada hodam sa dečkom, da se ne pomisli svašta, da ne isprovociram. Takav je moj život, svako jutro na levoj nozi obućena sreća, na desnoj bezbednost.” (Šparavalo, 2014: 08.10).

„Meni je najteže bilo zbog straha od nasilja. Stalno je prisutan taj strah od nasilja. Taj strah od nasilja te stalno čini užasno paranoičnim. Uvek sam se plašio da će me, zbog tog govorkanja iza leđa, neko fizički napasti. Zbog toga mi je danas jako bitno da se nikad ne priča o seksualnoj orijentaciji drugih ljudi. Njihovo je pravo da odluče da li će to deliti sa drugima ili će zadržati za sebe.” (Isović, 2014: 13.07)

„Ne znam kako živi taj beli medved sa kojim me upoređuju govoreći da sam zaštićen kao on, ali teško tom medvedu ako ga štite samo breza i zgužvana jakna¹⁴. Ugrožena su naša prava ljudi. Moje pravo da živim kao i svi vi.” (Šparavalo, 2014: 08.10)

---

¹³ „Plašila sam se za bezbednost svog deteta u ovoj zemlji. Odlučila sam da upoznam još ljudi koji su homoseksualno orijentisani i mogu vam reći da je to najpametnije što sam uradila”, kaže jedna majka (Nikolić, 2012, 27.10).

¹⁴ U svojoj izjavi, taj sagovornik navodi da se usuđuje da dodirne ruku svoga partnera u javnosti samo ispod jakne, ili iza nekog drveta.

U dodatku stalno prisutne pretnje fizičkim nasiljem, ono što za decu i omladinu jeste opasno je sprečavanje razvitka njihove normalne, urođene seksualnosti, neprihvatanje, maltretiranje, nasilje i diskriminacija od strane porodice, vršnjaka i škole koja im znatno otežava sazrevanje i izaziva psihičke krize, očajanje, depresiju i suicidalnost (Ryan, Huebner, Diaz, Sanchez, 2012: 346-352). Kako identitet oblikuje nasleđena priroda (nature) i vaspitanje (nurture), u makazama između „nature“ i „nurture“, dolazi do razvitka interiorizovane homofobije koja vodi u mržnju i prezir prema samom sebi (Gelles, 1995:314). Zbog toga, dva do tri puta češće od bilo koje druge grupe LGBT omladina pokušava samoubistvo. Samoubistva gej /lezbejske omladine čine preko 30% samoubistava među mladima (istraživanje iz 2004 u SAD). Stopa samoubistava među LGBT omladinom je veća od stope samoubistava među starijim od 75 i bolesnim od neizlečivih bolesti. Trend se nastavlja i u kasnijem dobu, pa su i kod odraslih LGBT osoba 7 – 14% učestaliji pokušaji samoubistva nego u heteroseksualnoj populaciji istog uzrasta (Mršević, 2014: 260). Zbog svega toga, umesto nasilja i odbacivanja, LGBT deci je mnogo pre potrebna roditeljska podrška u procesu formiranja svog identiteta i porodična zaštita od homofobičnog ambijenta. Da ne bi odbacivanjem svoje LGBT dece produkovali socijalne slučajeve, kriminalce, narkomane i/ili seks radnice/ke, životne dropaute i luzere, roditeljima je potrebna podrška i edukacija da razumeju posebnost i značaj svoje roditeljske uloge u podizanju svoje LGBT dece kao vrednih i korisnih članova društva.

Roditeljske reakcije na njihovu LGBT decu

Roditelji prolaze kroz karakteristične faze (Caitlin, Huebner, Diaz, Sanchez, 2009: 349), od kojih je prva uvek šok i neverica (nemoguće, to je neka greška, nečija neslana šala). U dugoj fazi roditelji krive sebe i preispituju se da li su na ispravan način odgajali svoje dete (Vučaj, 2009: 30). U trećoj ih preplavi tuga da dete koje su poznavali i voleli više nije to isto dete, a u četvrtoj javljaju se strahovi da će ono biti diskriminisano, izloženo nasilju, profesionalno onemogućeno¹⁵. Sustiže ih konfuzija verskih osećanja, poput onih da li će im dete završiti u paklu. U petoj fazi jako je izražena sramota i bojazan od toga šta će sredina misliti o njihovom

---

¹⁵ „Imao sam ozbiljne strahove”, kaže jedan otac koji je prihvatio kćerkinu seksualnu orijentaciju. „Važno što je emocionalno ispunjena, što je u stanju ostvariti divnu ljubavnu vezu. Njena majka i ja smo zbog toga i sretni i ponosni, a to što ona nije heteroseksualna osoba, pa koga to danas zanima. To je isključivo stvar čovjekove intime i niko, uključujući i roditelje, nema pravo da se time bavi” (Kebo, 2014; 11.10).

detetu i njima. U šestoj, odlučujućoj fazi, dolazi do konačnog zauzimanja stava¹⁶. Kod nekih dolazi do olakšanja nakon saznanja za seksualnu orijentaciju svog deteta i posle unutrašnje borbe, prihvatanje svoje homoseksualne dece završe rečenicom: „Ali to je moje dete“ (Administrator, 2014). Ali, u toj istoj fazi kod nekih roditelja razočaranost i neprihvatanje ostaje trajno prisutna emocija (Tanjug, 2012: 02.10). “Umesto da im budu zaštita, oni im prave užas od života. Svaki roditelj bi trebalo da svome detetu bude životna podrška, a neki ljudi zapravo su najveći problem u životu svoje dece.” (Kebo, 2014; 11.10)

Ono što se dešava roditeljima koji su prihvatili svoju LGBT decu, najčešće je gubitak prijateljskih, rodbinskih i dobrosusedskih, pa čak i profesionalnih odnosa u procesu izolacije, samoizolacije, društvene stigmatizacije i diskriminacije. Roditelje saveznike svoje LGBT dece naime, sredina percipira i tretira kao roditelje koji su pogrešili u podizanju svoje dece i kao takve ih diskriminiše i odbacuje, baš kao i njihovu decu.

„Mnogi od nas teško se snalaze u situaciji autovanja deteta. Odjednom vaš život nije onakav kakav ste očekivali da će biti. Za neke od nas to je pravi šok dok je za druge olakšanje. Šta ćemo reći našim prijateljima i članovima porodice? Hoće li nas oni izbegavati, mrzeti, ismejavati ili će nas podržati? Mi to zapravo ne želimo nikom reći jer se bojimo šta će drugi reći ili učiniti. (PFLAG, 2014)

Prihvatanje nije u svim slučajevima trajno i posle početnog prihvatanja LGBT dece, moguća je promena odluke, najčešće usled straha za njihovu bezbednost i ono što smatraju ugrožavanjem njihove profesionalne karijere, budućnosti i fizičke bezbednosti. Izjava jednog gej muškarca prihvaćnog od roditelja pokazuje da godinama posle autovanja njegovi roditelji i dalje imaju problem sa njegovom seksualnom orijentacijom.

“Nakon faksa sam rekao i roditeljima. Započeo sam vezu sa svojim sadašnjim partnerom i mislio sam da je odgovorno od mene da oni znaju s kim živim. To je bilo pre prilično godina, ali još nismo s time izašli na kraj. Često pričamo, nekad je prilično bolno, nekad manje bolno. Trudim se da im objasniti da ja vodim miran život i da sam u sretnoj vezi, i da nije moja krivica što nemaju unuka, ali oni se boje i iz tog straha često reaguju negativno.” (Isović, 2014: 13.07)

---

¹⁶ Roditeljima treba vreme, znanje i podrška, da prihvate polnu različitost sopstvene dece (Caitlin, Huebner, Diaz, Sanchez, 2009: 349).

Mini krize roditeljskog prihvatanja dešavaju se sa porastom homofobije u javnom diskursu¹⁷. Veća kriza dešava se kod roditelja odrasle dece u situacijama kada deca formiraju stalnija istopolna partnerstva, kao momenat suočenja sa činjenicom da seksualna orijentacija i rodni identitet njihove dece nisu privremene pojave, da nisu deo mladalačkog preispitivanja i identitetskog lutanja, niti su stvar mode i seksualnih sloboda današnjeg vremena. Nade da će se sa sazrevanjem sve to promeniti, odnosno doći u „normalu“ tako bivaju konačno izjalovljene. Takvi roditelji obično odbijaju da upoznaju istopolne partnere svoje dece, a ne retko ih čak okrivljuju da su baš oni glavni krivci koji „kvare“ njihovu decu i ometaju njihovu „normalnu“ seksualnost. Dešava se i da oni koji ne opozovu svoje prihvatanje istopolno orijentisane dece, koji dakle naizgled nastavljaju svoje prihvatanje, dugo, ili čak doživotno odbijaju da na isti način prihvate i istopolne partnerke/partnere svoje dece i ne žele da se s njima upoznaju, sreću, niti da oni budu prisutni na porodičnim skupovima i proslavama.

Potrebe roditelja, pomoć, samopomoć, samoorganizovanje

Da bi roditeljske porodice postale za svoju LGBT decu utočište i zaštita od homofobije, a ne njena produžena ruka, potrebne su insitucionalne promene, pre svega u obrazovnom sistemu (Nixon & Givens, 2013: 45). Potrebno je identifikovanje načina uspostavljanja jednog vrednosnog sistema u kome se drugost i različitost neće doživljavati kao pretnja, koliko god možda iz današnje perspektive to izgleda utopistički. Bez obzira koliko to danas delovalo utopistički, obrazovni sistem se mora menjati, brže ili sporije (Mršević, 2013c: 238). On mora denuncirati negativne posledice diskriminacije, nasilja i netrpeljivosti prema drugima i drugačijima umesto što ih podržava, jer se time propušta šansa da se novim generacijama otvore vrata jednog boljeg društva. Potrebna je analiza diskriminativnosti sadržaja sadašnjeg sistema obrazovanja, škole koja se sada ne suprotstavlja otvoreno ispoljavanoj netoleranciji i vršnjačkom nasilju i istraživački, institucionalni pa i utopistički predlozi za promenu takvog stanja.

S druge strane potreban je individualni rad sa roditeljima i podrška (*Akcioni plan*, 2014). I u Beogradu od skora postoji PFLAG grupa za podršku roditelja LGBT dece u kojoj oni roditelji koji su podržali i zaštitili svoje LGBT dete, pokušavaju da pomognu svojim

---

¹⁷ U Srbiji je to obično u vreme najave parade ponosa.

iskustveno zasnovanim savetima i podršci, onim roditeljima koji su se tek suočili sa činjenicom da su im deca LGBT. Tu se pruža uzajamna podrška, dobijaju naučna objašnjenja, dobijaju saznanja o inostranim iskustvima roditelja koja su začudno veoma slična bez obzira što se radi o roditeljima sa raznih kontinenata. Takođe se upoznaju sa filmovima, biografijama i sećanjima na istinite događaje i likove. Tu saznaju za roditelje LGBT dece širom sveta koji su postali među najagilnijim u podršci borbe za ljudska prava LGBT osoba tek onda kada su njihova sopstvena deca izgubila život, bilo da su izvršila samoubistvo, bilo da su stradala kao žrtve homofobičnog nasilja. Poruke njihovog aktivističkog angažovanja su, prihvatite i podržite svoju LGBT decu dok su živa, snažno emotivno mobilišu članice i članove PFLAG grupe samopomoći¹⁸.

Potrebno je analizirati ponašanje roditelja koji su prihvatili različitost svoje LGBT dece, da bi se to moglo primeniti kao primeri dobre prakse kod roditelja kojima je takva odluka teška za donošenje. Iskustva tih roditelja uglavnom se kreću oko pitanja kada i kako je došlo do prihvatanja seksualne orijentacije i rodnog identiteta, šta je bilo presudno da su se uprkos homofobičnom društvenom ambijentu, ipak odlučili da se opredele za zaštitničku roditeljsku ulogu, kao i šta se desilo posle odluke o prihvatanju seksualne orijentacije i rodnog identiteta svoje dece.

„Iskreno verujem da ne smemo tolerisati diskriminaciju bilo koje osobe ili grupe u našoj zemlji. Takvo ponašanje sa sobom uvek donosi bol i nastavlja netoleranciju“. (PFLAG, 2014) „Važna stvar za nas bila je saradnja i međusobna podrška. Pričajte i učite zajedno. Nama je trebalo neko vreme da se snađemo u ovome ali to je ojačalo našu vezu i pomoglo nam da budemo tolerantniji jedni prema drugima. Nama su deca bila i biće najvažnija stvar u životu. Činjenica da su oni sigurni, zdravi i srećni mom mužu i meni mnogo znači.“(PFLAG, 2014)

Jedan otac iz Novog Sada koji je prihvatio svoga gej sina s gorčinom navodi da su sina pet godina progonili vršnjaci iz kraja i, kako kaže, surova deca u školi, koja su na osnovu njegovih osobina i izgleda zaključili da je drugačiji od njih.

"Dane je provodio vozeći se u autobusu, pet dana je, umesto u školi, proveo u kućici za lift na krovu. Autobus mu je bio druga kuća, vozio se od početka do kraja linije ceo školski dan, tu je spavao, čitao knjige". Izostanke je pravdao falsifikujući opravdanja, a

---

¹⁸ 1972. nastavnica iz Kvinsa, Džin Manford hodala je uz svog gej sina, aktivistu Mortija Manforda, na Paradi oslobođenja ulice Kristofer u Njujorku, noseći transparent „Roditelji gejeva ujedinite se u podršci našoj deci“. Inspirisani dobrom prihvaćenošću, došli su na ideju o organizaciji roditelja čija su deca gejevi i lezbejke koja je trebalo da bude, kako je kasnije rekla, „most između homoseksualne i heteroseksualne zajednice“

razredna ništa nije sumnjala jer ima astmu i stalne probleme sa zdravljem. Problemima tu nije bio kraj. I kao odrastao mladić, sada student, on je svakodnevno izložen pretnjama. Nikada nije pretučen, ali su ga nekoliko puta maltretirali na ulici, a u Novom Sadu je izbačen iz jednog restorana. Zaustavljali su ga na ulici i pretili mu da će ga ubiti, vikali za njim "dođi da nam popušiš"... U sopstvenu zgradu svaki dan ulazi kroz garažu. "Ispred našeg ulaza je dečje igralište na kom se svake večeri skuplja bagra alkoholičara. Čim se pojavi počnu da ga malteriraju", kaže otac (Pašić, 2012: 30.11).

LGBT deca u toj školskoj atmosferi dolaze najčešće u izolaciju, postaju depresivna, niskog samopoštovanja, na to se nadovezuje viktimiziranost, prevremeno prekidanje i napuštanje školovanja. Deca koja su na udaru vršnjačkog maltretiranja iz drugih razloga obično imaju podršku i zaštitu roditelja, ali ona može da izostane kada su u pitanju LGBT deca i kada je njihova stvarna ili pretpostavljena seksualna orijentacija i rodni identitet razlog vršnjačkog maltretiranja. Škola mora da bude bezbedno okruženje za sve učenike. Evropski sud za ljudska prava je jasno stavio do znanja da homofobični govor u obrazovnom procesu nije zaštićen garancijama Evropske konvencije u pogledu slobode izražavanja. Borba protiv homofobičnog i transfobičnog zastrašivanja zahteva kontinuiranu i usmerenu pažnju škola i obrazovnih vlasti. I ne završava se sve samo na pukom na sprečavanju nasilja jer deca imaju pravo da dobiju činjenično zasnovane informacije o seksualnosti i rodnoj raznolikosti. Obazovni sistem treba da podrži napore protiv zastrašivanja, kao i pravo na rodnu i seksualnu ravnopravnost i korektnu informisanost.

Zaključak

Ljudska prava moraju da se primenjuju takođe na isti način i na LGBTI decu bez diskriminacije¹⁹. Vlade već imaju obavezu da osnaže i zaštite LGBTI decu, jer su poštovanje dečjih stavova i zaštite najboljih interesa deteta jasno postavljeni u Konvenciji UN o pravima deteta. LGBTI deca treba da imaju mogućnost da ostvare svoja prava da učestvuju u svim oblastima života. Pristup informacijama je osnovni uslov koji omogućava učešće i odlučivanje. Istovremeno, LGBTI deca moraju biti zaštićena od nasilja i zlostavljanja kod kuće, u školama, na internetu, u sportu i na javnim mestima. Službe za zaštitu dece, dečji

---

¹⁹ I srpski Zakon o zabrani diskriminacije je izričit, svako dete, odnosno maloletnik ima jednaka prava i zaštitu u porodici, društvu i državi, bez obzira na njegova ili lična svojstva roditelja, staratelja i članova porodice.

ombudsmani i policija treba da učine posebne napore da uključuju LGBTI dece u njihovim terenskim aktivnostima. Vlade treba da preduzmu sistematske mere za poboljšanje bezbednosti i ravnopravnost LGBTI dece (Muižnieks, 2014: 2). Treba imati u vidu da homoseksualnost nije stvar izbora, ali da homofobija jeste (Kesić, 2014: 29.04). Na ovu oblast vrlo je primenljiv i stav o potrebi anticipacij budućnosti. Danas je naime, potrebno preduzeti snažnije napore da se otkriju i spoznaju poruke koje nam šalje budućnost i da se prema njima podesi svesna politička aktivnost kao dosad jedini poznat način za uklapanje u budućnosti i sticanje mogućnosti da se na tu budućnost kreativno utiče. (Sadiković, 2006: 105)

Ne treba ispustiti iz vida da su roditelji saveznici LGBT dece jedan od nužnih početaka širih društvenih promena odnosa prema LGBT populaciji. Oni su spremniji na više opšte tolerancije, društvenu inkluziju, prihvatanje različitosti i drugosti i drugih vrsta (nacionalnu, religioznu), a posebno one koja se bazira na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu. Pridružuju se paradama ponosa i drugim javnim manifestacijama LGBT aktivizma, spremni su da podele svoja iskustva sa drugim roditeljima koji su se tek suočili sa različitšću svoje dece.

“Moja poruka roditeljima čija deca ne dele njihovu heteroseksualnu orijentaciju je jednostavna: budite prirodni, poštuju svoje dete i budite mu podrška u ovom surovom svetu. Nije neprirodno ponašanje vaših sinova i kćerki, nego je neprirodna vaša reakcija kada ih odbijate i osuđujete. Stari stereotipi moraju se razbijati. Oni ne smeju ostati temelj društvene svesti, jer onda ćemo još decenijama živeti u ovom mraku...” (Kebo, 2014: 11.10)

Majka koja je prihvatila svoje LGBT dete smatra da su nenormalni oni koji su u toj situaciji spremni da se odreknu svog deteta i osuđuje roditelji koji ne mogu da se pomire sa činjenicom da im je dete takvo i u potpunosti prekidaju svaki kontakt sa njim.

„Vaše dete je vaše dete! Samo ako ste bolesni možete to dete da odbacite! Postoje deca koja su kriminalci i ovakvi i onakvi, pa ih se roditelji ne odriču. Zbog čega bi se onda odriicali deteta koje je homoseksualac.” (Nikolić, 2012: 27.09)

„Mislila sam da neće svi prihvatiti našeg sina geja ili nas i nisam mnogo pogrešila. Društvo definitivno nije sklono prihvatanju ali jestu ljudi kojima je stalo do nas. Potrebna je hrabrost da bi se izašlo iz tajnosti u kojem je bio naš sin. Hrabrost koju je pokazao naš sin osnažila nas je da i mi izađemo iz tajnosti. Nekada smo mi podučavali naše sinove i sada se stvar okrenula da bi oni vodili i učili nas. Zbog toga smo veoma ponosni. (Dean, 2005: 06.12)

Jedno od rešenja situacije nastale kada roditelji odbace svoju LGBT decu je institucionalna pomoć kao npr. ona koju u Britaniji pruža Fondacija Albert Kenedi²⁰ koja vodi kako privremena skloništa, tako i trajnije opcije stanovanja za mlade LGBTI osobe, zajedno sa socijalnom i stručnom podrškom. Servisi finansirani od strane opštinskih i državnih fondova za pružanje usluga beskućnicima takođe treba da nastoje da private mlade LGBTI beskućnike²¹. Polazi se od toga da je najbitnije da gejevi, lezbejke, biseksualne, transeksualne, transrodne i sve druge kvir osobe prihvate sami sebe i da sa sobom u miru pokušavaju ostvariti sve svoje potencijale²².

Grupe samopomoći i podrške roditelja LGBT dece jedno je od mogućih rešenja nedoumica u kojoj se oni nalaze, ali i ostvarenje promena u društvenom ambijentu u kome će postojati više podrške a manje osude LGBT dece i mladih. I u Srbiji postoji ogranak PFLAG pokreta za organizovanje grupa koje čine roditelji, porodice i prijatelji lezbejki i gejeva, posvećeni unapređenju položaja i društvenog prihvatanja LGBT osoba koje ima za cilj pružanje podrške kako bi se osnažile za zalaganje za LGBT ljudska prava. Saveti roditelja roditeljima su od velikog značaja, je to pomoć onm koji su se tek suočili sa različitošću svoje dece:

„Najvažnije je da vam je dete sretno, a ne da je heteroseksualno. Njihov život prepustite njima, a vi se brinite da ih zaštitite i da im ništa ne nedostaje. Sve su to naša deca, a deca zaslužuju ljubav, pažnju, zaštitu, podršku... Ako im to ne možete pružiti samo zato što vam sin ima momka, ili kćerka devojku, onda nije problem u njima, nego u vama...” (Kebo, 2014: 25.10)

Za sada, LGBT osobe odrastaju u homofobičnom društvu često vodeći svoje bitke samostalno i mnogi uspevaju da pronađu mehanizme da se nose sa izazovima. Svaki roditelj se suočava sa nekim izazovima i svako dete se suočava sa nekim preprekama. Ono što je ključno jeste mogućnost da se spremno prihvati izazov i dete podrži u sopstvenom traganju za odgovorima²³.

---

²⁰ The Albert Kennedy Trust supports lesbian, gay, bisexual and trans homeless young people in crisis. Every day AKT deals with the effects homelessness can have on young people's lives. The AKT has offices in London, Manchester and Newcastle.

²¹ <http://www.akt.org.uk/2/spg333/albert-kennedy-trust-helping-young-lgbt-people/about-us/our-history.aspx>

²² „Ako koristiš pola svoje koncentracije samo na to da izgledaš normalno, onda samo polovinu pažnje obraćaš na ono što radiš. Želiš da te društvo prihvati, a ne možeš prihvatiti ni sama sebe” (Buka, 2014).

²³ “Imala sam prilike da upoznam brojne LGBT porodice kod nas i iz zemalja u okruženju i moj utisak je da su upravo ovo uspeli sjajno da postignu (Zulević, 2014, 18.10).

Summary: The ambience of parental families of LGBT children The author analyzes the different normalization regimes (Butler) of LGBT children by parents and other close relatives which are of rigid normative type, much less than the flexible ones (Kalender). Construction of bodies (Gross) in the case of rejection includes threats, forced treatment, various forms of violence including ejection from the parental home. Flexible normalizing regimes range from ignorance, acceptance, to active protective role. The patriarchal model of domination and subordination (Rich), lack of knowledge and homophobic social environment were identified as the main causes of the problem of parental rejection of their LGBT children. Changing the education system, reducing homophobia in the public discourse, shelters for homeless LGBT youths and self-help groups, have been identified as some of the possible directions of improving the environment parental families LGBT children and youth.

Keywords: LGBT children and adolescents, fathers, mothers, other family members, homophobia, lack of knowledge, parental self-help groups, shelters, identity formation

Literatura

Administrator, Kako da reagujete ako čujete: "Mama, tata, ja sam gej!", *Gay u obitelji*

Portal za podršku obitelji pripadnika seksualnih i rodnih manjina

http://gay-u-obitelji.com/site/index.php?option=com_content&task=view&id=244&Itemid=36

Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije, oktobar 2014.

[strategija zastita od diskriminacije-akcioni plan053 lat.zip - ZIP archive, unpacked size 1,028,096 bytes](#)

Batler Džudit, 2012. *Psihički život moći, teorija pokoravanja*. Beograd: Centar za medije i komunikaciju

Buka, 2013, Deda brani unuka geja: Čerko, ti si sramota za kuću!, *Kurir*, 03.10.

<http://www.kurir-info.rs/deda-brani-unuka-geja-cerko-ti-si-sramota-za-kucu-clanak-1016095>

Buka, 2014, *Mislio sam da je odgovorno da roditelji znaju s kim živom*, 9. juli

<http://lgbt.ba/mislio-sam-da-je-odgovorno-od-mene-da-roditelji-znaju-s-kim-zivim/>

Burdije Pjer, 2001. *Vladavina muškarca*. :Podgorica: Univerzitet Crne Gore

Caitlin Ryan, David Huebner, Rafael M. Diaz, Jorge Sanchez, 2009, Family Rejection as a Predictor of Negative Health Outcomes in White and Latino Lesbian, Gay, and Bisexual Young Adults, *Pediatrics*, god. 123 br. 1: 346-352

Dean Susan, 2005, *Moja gej deca - iz perspektive roditelja*, (preveden deo teksta „My Gay Children - A Parents Perspective”), *Gej u obitelji*, portal za podršku obiteljima seksualnih i rodnih manjina, 06. 12.

http://www.gay-u-obitelji.com/site/index.php?option=com_content&task=view&id=224&Itemid=34

Džagouz Anamari, 2007. *Queer teorija: uvod*. Beograd: Centar za ženske studije

Eyudi Akbar, 2012. *Učenje o duši u djelu Ibn Sine*. Sarajevo: Fondacija Mulla Sadra u Bosni i Hercegovini

Gelles, R. (1995). *Contemporary Families, a sociological view*. London: Sage Publication.

Gros Elizabet, 2005. *Promenljiva tela*, Beograd: Centar za ženske studije

Hekma Gert, 2013. Queer u Nizozemskoj, u: Downing Lisa & Gillett Robert, (ur). *Queer u Europi, suvremene studije*, Zagreb: Udruženje Zagreb Pride

Hoagland Sarah Lucia, 1990, *Lesbian ethics - towards new value*, Institute of lesbian studies, Palo Alto, California

ILGA Europe *Statement*, October 2014, LGBTI children's right to safety and equality

Isović Maja, 2014, AUTOVANJE: "Mislio sam da je odgovorno od mene da roditelji znaju s kim živim", 13. 07. *Autovanje, Buka*.

<http://www.6yka.com/novost/59480/mislio-sam-da-je-odgovorno-od-mene-da-roditelji-znaju-s-kim-zivim>

Jamiee, Lee Evans 1994. What it means to be the daughter of my mom, u: Penelope, Julia (ur.). *Out of the class closet, lesbians speak*. Freedom, California: The Crossing Press. 293

Kalender Ute, 2013. Queer u Nemačkoj u: Downing Lisa & Gillett Robert, (ur). *Queer u Europi, suvremene studije*, Zagreb: Udruženje Zagreb Pride

Kebo O., 2014, A kćerka je najbolja osoba na svijetu, Intervjui sa roditeljima te članovima i članicama porodica LGBT osoba, kampanja povodom Međunarodnog Coming Out dana, 25.10, Sarajevski otvoreni centar.

<http://lgbt.ba/moja-kcerka-je-najbolja-osoba-na-svijetu/>

Kebo O., 2014, Moj sin ne zna da mu sestra ima djevojku, Sarajevski otvoreni centar, 25. oktobar. Intervjui sa roditeljima te članovima i članicama porodica LGBT osoba, kampanja povodom Međunarodnog Coming Out dana, 11.10, Sarajevski otvoreni centar.

<http://lgbt.ba/moj-sin-ne-zna-da-mu-sestra-ima-djevojku/>

Kebo O., 2014, Kako živjeti u Sarajevu kad su ti dvoje sestre lezbijke, Intervjui sa roditeljima te članovima i članicama porodica LGBT osoba, kampanja povodom Međunarodnog Coming Out dana, Sarajevski otvoreni centar, 18. 10.

<http://lgbt.ba/kako-zivjeti-u-sarajevu-kad-su-ti-dvije-sestre-lezbijke/>

Muižnieks N., 2014, KOMENTAR Komesara za ljudska prava: LGBTI deca imaju pravo na bezbednost i ravnopravnost, Human Rights Comment, Strasbourg 02. 10.

<http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/lgbti-children-have-the-right-to-safety-and-equality>

Mršević Z., (2013), Homophobia in Serbia and LGBT Rights
Southeastern Europe, Volume 37, Issue 1: 60–87

Mršević Z., (2013), Nediskriminativno obrazovanje: utopija, nekstopija, ili realnost, 233-240. Ed.: V. Vukotić, *Obrazovanje i razvoj*
Institut društvenih nauka, Beograd.

Mršević Z., (2014), Young Lesbians and Transgender Girls in Serbia, 259-284
Ed., M.Adamović, B. Galić, A. Gvozdanović, A. Maskalan,
D. Potočnik, L. Somun Krupalija, in *Young women in post-Yugoslav societies: research, practice and policy*
Institute for Social Research in Zagreb, Human Rights Centre,
University of Sarajevo

Mršević Zorica, neobjavljena zbirka od 36 ličnih iskustava LGBT osoba, prikupljena 2004 kroz radionice i kroz neposredni, lični kontakt u beogradskim grupama za LGBT prava.

Nikolić I., 2012, Majka srpskog geja: Uvek će biti moje dete! *SMedia.rs* 27.09

<http://www.smedia.rs/spress/vest/1904/LGBT-Seksualna-orijentacija-Roditelji-LGBT-osoba-Majka-srpskog-geja-Uvek-ce-biti-moje-dete.html>

Nixon David & Givens Nik, 2013. Queer u Engleskoj, u: Downing Lisa & Gillett Robert, (ur). *Queer u Europi, suvremene studije*, Zagreb: Udruženje Zagreb Pride.

Pašić Danijela, 2012, Šta kad ti dete kaže da je gej, *MONDO*, 30.11.

<http://mondo.rs/a269645/Info/Drustvo/MONDO-Sta-kad-ti-dete-kaze-da-je-gej.html>

PFLAG Group Srbija, 2014, Moja deca,

http://www.pflagsrbija.org.rs/pflag_grupa.php

prevod (2005, My Gay Children - A Parents Perspective, *AB Sexuality*, 06.12).

<http://www.absexuality.com/sexuality-articles/my-gay-children-a-parents-perspective-8298.html>

Popov-Momčinović Zlatiborka, 2013, *Ispitivanje javnog mnijenja o stavovima prema homoseksualnosti i transrodnosti u Bosni i Hercegovini*, Sarajevski otvoreni centar Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE

Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2013 godinu, Beogradu, mart 2014

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/izve%C5%A1taji/izve%C5%A1taji>

Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2012 godinu, Beogradu, mart 2013.

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/izve%C5%A1taji/izve%C5%A1taji>

Rich Adriene, 2002, *Prisilna heteroseksualnost i lezbejska egzistencija*, Zagreb: Kontra

Sadiković Ćazim, 2006, *Ljudska prava na udaru globalizacije*, Sarajevo: Centar za sigurnosne studije

Savić Biljana, Frank Robert , 2013, Ana Dragičević: Unatoč svemu mojim roditeljima ne želim zlo, *Net Hrvatska*, 29. 09.

<http://forum.net.hr/forums/t/377558.aspx>

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije, juni 2013, 38 - 47

<http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/yu/ljudska-prava/strategije>

Šparavalo S., 2014, Mi smo 10 odsto, LIČNI STAV, *Danas*, 08.10.

http://www.danas.rs/danasrs/dijalog/mi_smo_10_odsto.46.html?news_id=290360

Tanjug, 2012, Majke gej dece zbog straha odustale od učešća u debati u Beogradu, *Blic*, 02.10.

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/345729/Majke-gej-dece-zbog-straha-odustale-od-ucesca-u-debati-u-Beogradu>

Vučaj Sunčica, 2009. *Treći glas, coming out i lezbejke u Srbiji*. Beograd: Labris

Zulević J., 2014, Deca u LGBT porodicama, Zajedno do tolerancije, *Asocijacija Duga*, 18. 10.

<http://www.asocijacijaduga.org.rs/index.php/vesti-iz-zemlje/281-deca-u-lgbt-porodicama>

Zaštitnik građana, 2011, *LGBT populacija u Srbiji – stanje ljudskih prava i društveni položaj*.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/posebnii-izvestaji/2107-2012-01-12-14-02-53>